

АЛГЕБРА 3 (ППТГ)

БОРИША КУЗЕЛЈЕВИЋ И ПЕТАР МАРКОВИЋ

Ово је преглед материјала који је обрађен у зимском семестру 2024. године на курсу *Алгебра 3*. Основна литература су предавања професора Груловића [3, 2] и додаци професора Марковића [8]. Литература за задатке су збирке професора Груловића [4], као и наша збирка [5]. Више информација може се пронаћи у стандардним књигама из Алгебре, на пример [6, 9, 7, 1].

Мала напомена о нотацији: скуп природних бројева увек означавамо $\mathbb{N} = \{1, 2, 3, \dots\}$, скуп рационалних бројева увек означавамо \mathbb{Q} , скуп реалних бројева увек означавамо \mathbb{R} , а скуп комплексних бројева увек означавамо \mathbb{C} . Ове четири ознаке никад неће означавати ништа друго. Обратите пажњу да, на пример, ознаке \mathbb{N} и N не сматрамо истим, па ознака N може означавати разне објекте у овом материјалу. Ако је $f : A \rightarrow B$ функција и $X \subseteq A$ и $Y \subseteq B$ онда је $f[X] = \{f(x) : x \in A\}$ и $f^{-1}[Y] = \{x \in A : f(x) \in Y\}$.

Испитна питања су наслови секција у овом фајлу, питања обележена звездом треба знати само ако се одговара за оцене девет и десет. Студенти који имају фонд часова мањи од $4 + 2$ не одговарају питања чији наслов почиње са $x -$.

САДРЖАЈ

1. Дефиниција и основне особине прстена	2
2. Потпрстени, хомоморфизми прстена	4
3. Идеали	5
4. Главни и прости идеали	5
5. Фактор прстен, количничко поље интегралног домена	6
6. $x -$ Мреже потпрстена, левих идеала, десних идеала и идеала	6
7. Лема Цасенхауса, Теореме о изоморфизму и Теорема о кореспонденцији у прстенима	7
8. $x -$ Директни производи и директне суме прстена. Унутрашње суме	7
9. Кинеска теорема о остацима	8
10. Идеали комутативних прстена	9
11. Еуклидови домени и домени главних идеала	9
12. Домени једнозначне факторизације 1	10
13. Домени једнозначне факторизације 2	10
14. $x -$ *Домени једнозначне факторизације 3	11
15. $x -$ Домени једнозначне факторизације 4	11
16. Несводљивост полинома	11
17. Основне особине поља	12
18. Кронекерова теорема	12
19. Алгебарски затворена поља	12
20. $x -$ *Лема о проширењу утапања поља	13
21. Минимално потпоље и поље разлагања	13
22. Нормална проширења	13
23. $x -$ Карактеризација нормалних проширења	13
24. Сепарабилна проширења	14
25. Теорија Галоа	14
26. Конструкције шестаром и лењиром	14
Литература	17

1. ДЕФИНИЦИЈА И ОСНОВНЕ ОСОБИНЕ ПРСТЕНА

Дефиниција 1. *Прстен* је алгебарска структура са две операције $R = (R; +, \cdot)$ таква да важи:

- $(R; +)$ је Абелова група,
- $(R; \cdot)$ је полугрупа (\cdot је асоцијативна операција),
- множење се дистрибуира према сабирању и са леве и са десне стране; другим речима, за све елементе $x, y, z \in R$ важе једнакости

$$x(y + z) = xy + xz \text{ и } (y + z)x = yx + zx.$$

Неутрални елемент за сабирање прстена обично се обележава са 0, а инверзни елемент за сабирање елемента $a \in R$ обично се обележава са $-a$. Дакле, за све $a \in R$ је $a + (-a) = 0$. За прстен R кажемо да је *прстен са јединицом* ако постоји неутрални елемент за множење. Приметимо да је неутрални елемент за множење, ако постоји, јединствен јер ако би e_1 и e_2 били такви, имали бисмо $e_1 = e_1 e_2 = e_2$. Неутрални елемент за множење прстена R обично обележавамо са 1 и зовемо јединица прстена R . За прстен R кажемо да је *комутиативан* ако важи $xy = yx$ за све $x, y \in R$.

Дефиниција 2. Нека је R прстен са јединицом и $a \in R$. Кажемо да је $b \in R$ *инверз* за a ако је $ab = 1$ и $ba = 1$. Тада за a кажемо да је *инвертибилан*, а скуп свих инвертибилних елемената прстена R обележавамо R^* .

Приметимо да је инверз за $a \in R$, ако постоји, јединствен. Наиме, ако су b_1 и b_2 инверзи за a , имамо $b_1 = b_1 1 = b_1 a b_2 = 1 b_2 = b_2$. Инверз елемента a означавамо са a^{-1} .

Дефиниција 3. За комутиативан прстен са јединицом у коме су сви ненула елементи инвертибилни кажемо да је *поље*.

Пример 4. Приметимо да су $\mathbb{Z}, \mathbb{Q}, \mathbb{R}, \mathbb{C}$ комутиативни прстени са јединицом, при чему \mathbb{Z} није поље док $\mathbb{Q}, \mathbb{R}, \mathbb{C}$ то јесу.

Пример 5. Приметимо да за све природне бројеве $n \geq 2$, скуп $n \times n$ матрица над пољем реалних бројева чини прстен са стандардним операцијама сабирања и множења матрица. Овај прстен обележавамо $M_n(\mathbb{R})$. Генерално, са $M_n(R)$ обележаваћемо прстен $n \times n$ матрица над произвољним прстеном R (на исти начин се проверава да овај скуп чини прстен са стандардним операцијама сабирања и множења матрица).

Ако је R прстен, $a \in R$, $n \in \mathbb{Z}$, елемент na дефинишемо са

$$na = \begin{cases} \overbrace{a + a + \cdots + a}^n, & \text{ако } n > 0, \\ 0, & \text{ако } n = 0, \\ \underbrace{(-a) + (-a) + \cdots + (-a)}_{-n}, & \text{ако } n < 0. \end{cases}$$

Тврђење 6. У сваком прстену R за све $x, y \in R$ и све $n \in \mathbb{Z}$, важи:

- (1) $x \cdot 0 = 0 \cdot x = 0$,
- (2) $x \cdot (-y) = (-x) \cdot y = -xy$,
- (3) $(-x)(-y) = xy$,
- (4) $(nx) \cdot y = x \cdot (ny) = nxy$,

Дефиниција 7. Нека је R прстен и $a \in R$. Кажемо да је a *делитељ нуле* ако је $a \neq 0$ и постоји $b \in R \setminus \{0\}$ такав да је $ab = 0$ или $ba = 0$. Кажемо да је a *нилпотентан* ако постоји $n \geq 1$ такав да је $a^n = 0$.

Приметимо да је нула увек нилпотентан елемент, да је сваки нилпотентан елемент или нула или делитељ нуле, али да делитељ нуле не мора бити нилпотентан.

Дефиниција 8. Кажемо да је R *интегрални домен* ако је R комутиативан прстен са јединицом без делитеља нуле.

Тврђење 9. Свако поље је интегрални домен.

Пример 10. Прстен Гаусових целих бројева $\mathbb{Z}[i] = \{a + bi : a, b \in \mathbb{Z}\}$ са стандардним операцијама сабирања и множења комплексних бројева јесте интегрални домен.

Лема 11. Нека је R комутиативан прстен са јединицом. Тада је R интегрални домен ако за све $a, b, c \in R$ из $ab = ac$ следи да је $a = 0$ или $b = c$.

Тврђење 12. У сваком комутиативном прстену R за све $x, y \in R$ и све позитивне целе бројеве n важи:

$$(x + y)^n = x^n + y^n + \sum_{i=1}^{n-1} \binom{n}{i} x^{n-i} y^i.$$

(Прстен R не мора да има јединицу, а ако је нема, онда изрази x^0 и y^0 немају смисла. Зато су у овом тврђењу издвојени чланови x^n и y^n из суме уместо да пишемо x^ny^0 , односно x^0y^n)

Пример 13. Ако је n природан број, са $n\mathbb{Z}$ обележавамо скуп $n\mathbb{Z} = \{nk : k \in \mathbb{Z}\}$, дакле скуп свих целих бројева дељивих са n . Приметимо да је онда $(n\mathbb{Z}; +, \cdot)$ комутативан прстен где су $+$ и \cdot уобичајене операције скупа целих бројева.

Пример 14. Ако је A скуп (може бити и празан), онда се на његовом партитивном скупу $P(A)$ може дефинисати структура прстена на следећи начин: прстен је $(P(A); \Delta, \cap)$, где је $X \Delta Y := (X \setminus Y) \cup (Y \setminus X)$ симетрична разлика.

Сада дефинишемо прстен остатака по модулу n , за цео број $n \geq 2$. Означимо $\mathbb{Z}_n = \{0, 1, \dots, n-1\}$. Дефинишемо релацију \equiv_n на скупу целих бројева са: за $k, m \in \mathbb{Z}$ је

$$k \equiv_n m \text{ ако постоји } q \in \mathbb{Z} \text{ такав да је } qn = m - k.$$

Лема 15. \equiv_n је релација еквиваленције на скупу \mathbb{Z} , има тачно n класа еквиваленције, а свака класа садржи тачно један елемент скупа $\{0, \dots, n-1\}$.

Лема 16. Нека су a, b, c и d цели бројеви. Ако је $a \equiv_n b$ и $c \equiv_n d$, онда је

$$a + c \equiv_n b + d \text{ и } ac \equiv_n bd.$$

Дефиниција 17. Пресликавање $\pi_n : \mathbb{Z} \rightarrow \mathbb{Z}_n$ дефинишемо на следећи начин:

за $m \in \mathbb{Z}$, $\pi_n(m)$ је најмањи природан број који је у релацији \equiv_n са m .

Приметимо да из Леме 15 следи да је $\pi_n(m) \in \mathbb{Z}_n$ за сваки цео број m , и да је заправо $\pi_n(m)$ остатак при дељењу m са n .

Дефиниција 18. Дефинишимо операције $+_n$ и \cdot_n на \mathbb{Z}_n на следећи начин: за $m, k \in \mathbb{Z}_n$ је:

$$m +_n k = \pi_n(m + k) \text{ и } m \cdot_n k = \pi_n(mk).$$

Приметимо да из Леме 15 и Леме 16 следи да су ове операције добро дефинисане. Увек ћемо подразумевати да су на \mathbb{Z}_n дате овако дефинисане операције $+_n$ и \cdot_n .

Теорема 19. \mathbb{Z}_n је комутативан прстен са јединицом.

Лема 20. Нека су k и m цели бројеви различити од нуле и d њихов највећи заједнички делилац. Тада постоје цели бројеви a и b такви да је $ak + bm = d$.

Теорема 21. Сви инвертибилни елементи у прстену \mathbb{Z}_n су они који су узајамно прости са n . Сви делитељи нуле у прстену \mathbb{Z}_n су они који нису ни нула ни узајамно прости са n .

Теорема 22. \mathbb{Z}_n је поље ако и само је n прост број.

Пример 23. Нека је $C[0, 1]$ скуп свих непрекидних функција $f : [0, 1] \rightarrow \mathbb{R}$. За $f, g \in C[0, 1]$ и све $x \in [0, 1]$, дефинишемо $(f \oplus g)(x) = f(x) + g(x)$ и $(f \odot g)(x) = f(x) \cdot g(x)$. Сада је $(C[0, 1], \oplus, \odot)$ прстен, који зовемо прстен непрекидних функција над $[0, 1]$.

Пример 24. Нека је R комутативан прстен са јединицом 1. Тада скуп свих полинома над R са променљивом x чини прстен са стандардним операцијама сабирања и множења полинома. Овај прстен обележавамо са $R[x]$. Приметимо да је полином 1 јединица прстена $R[x]$. Прстен полинома више променљивих дефинишемо рекурзивно са $R[x_1, \dots, x_n] = (R[x_1, \dots, x_{n-1}])[x_n]$.

Дефиниција 25. Нека је p прост број. Низ $\bar{a} = \langle a_n : n \geq 1 \rangle$ називамо p -адички цео број ако:

- (1) $0 \leq a_n < p^n$ за све $n \geq 1$;
- (2) $a_{n+1} \equiv_{p^n} a_n$ за све $n \geq 1$.

Скуп свих p -адичких целих бројева означавамо $\mathbb{Z}_{[p]}$.

Дефиниција 26. На $\mathbb{Z}_{[p]}$ дефинишемо две операције \oplus и \odot на следећи начин: за $\bar{a}, \bar{b} \in \mathbb{Z}_{[p]}$ је:

$$\bar{a} \oplus \bar{b} = \langle a_n +_{p^n} b_n \rangle \text{ и } \bar{a} \odot \bar{b} = \langle a_n \cdot_{p^n} b_n \rangle.$$

Лема 27. \oplus и \odot су добро дефинисане операције на $\mathbb{Z}_{[p]}$.

Увек подразумевамо да су на $\mathbb{Z}_{[p]}$ дате овако дефинисане операције \oplus и \odot .

Тврђење 28. Нека је $\bar{a} \in \mathbb{Z}_{[p]}$. За све $n, k \geq 1$ је испуњено $a_n \equiv_{p^n} a_{n+k}$.

Последица 29. Ако је $\bar{a} \in \mathbb{Z}_{[p]}$ такав да је $a_1 \neq 0$, онда је $(a_n, p) = 1$ за све $n \geq 1$.

Последица 30. Ако је $\bar{a} \in \mathbb{Z}_{[p]}$ такав да је $a_1 \neq 0$, онда је $a_n \neq 0$ за све $n \geq 1$.

Теорема 31. $\mathbb{Z}_{[p]}$ је инвертибилан домен, а елементи $\langle a_n \rangle \in \mathbb{Z}_{[p]}$ је инвертибилан ако и само ако је $a_1 \neq 0$.

Дефиниција 32. Карактеристика прстена R је најмањи позитиван цео број n такав да је $na = 0$ за све $a \in R$, ако такав позитиван цео број постоји. Ако такав број не постоји, онда кажемо да је R карактеристике нула. Карактеристику прстена R обележавамо са $\text{char}(R)$.

Тврђење 33. Ако је R прстен са 1, онда је $\text{char}(R)$ једнак реду елемената 1 у групи $(R; +)$, гдје $\text{char}(R) = 0$ ако 1 нема коначан ред.

2. ПОТПРСТЕНИ, ХОМОМОРФИЗМИ ПРСТЕНА

Дефиниција 34. Нека је R прстен. Кажемо да је $T \subseteq R$ потпрстен прстена R , ако и сам чини прстен са рестрикцијама $+|_{T \times T}$ и $\cdot|_{T \times T}$ операција из прстена R . Пишемо $T \leq R$.

Приметимо да према претходној дефиницији \mathbb{Q} јесте потпрстен прстена \mathbb{R} јер јесте $\mathbb{Q} \subseteq \mathbb{R}$ и сабирање и множење у \mathbb{Q} су наслеђене из \mathbb{R} . Са друге стране \mathbb{Z}_n није потпрстен прстена \mathbb{Z} јер иако је $\mathbb{Z}_n \subseteq \mathbb{Z}$, операције у \mathbb{Z}_n су сабирање и множење по модулу n , а операције у \mathbb{Z} су класично сабирање и множење. Коначно, $n\mathbb{Z}$ јесте потпрстен прстена \mathbb{Z} јер је $n\mathbb{Z} \subseteq \mathbb{Z}$ и операције у $n\mathbb{Z}$ су рестрикције операција из \mathbb{Z} .

Сваки прстен R има два тривијална потпрстена, то су нула прстен $\{0\}$ и цео прстен R .

Пример 35. Сви потпрстени прстена \mathbb{Z} су облика $n\mathbb{Z}$ за $n \geq 0$.

Лема 36. Нека је R прстен. Тада је $T \subseteq R$ потпрстен прстена R ако и само ако је:

- (1) $x - y \in T$ за све $x, y \in T$;
- (2) $xy \in T$ за све $x, y \in T$.

Лема 37. Нека је R прстен. Тада важи:

- (1) Ако је \mathcal{A} фамилија потпрстена прстена R , онда је $\bigcap \mathcal{A}$ такође потпрстен од R ;
- (2) Ако је \mathcal{L} ланац потпрстена прстена R , онда је $\bigcup \mathcal{L}$ такође потпрстен прстена R (ланац значи да је за све $T_1, T_2 \in \mathcal{L}$ испуњено $T_1 \subseteq T_2$ или $T_2 \subseteq T_1$ - приметимо да исти доказ даје $\bigcup \mathcal{D} \leq R$ и за произвољну на томе усмерену фамилију \mathcal{D} потпрстена од R , тј. фамилију такву да за све $T_1, T_2 \in \mathcal{D}$ постоји $T_3 \in \mathcal{D}$ такав да је $T_1 \cup T_2 \subseteq T_3$).

Дефиниција 38. Нека су $(R, +_R, \cdot_R)$ и $(T, +_T, \cdot_T)$ прстени. Кажемо да је $\varphi : R \rightarrow T$ хомоморфизам из R у T ако је:

- (1) $\varphi(x +_R y) = \varphi(x) +_T \varphi(y)$ за све $x, y \in R$;
- (2) $\varphi(x \cdot_R y) = \varphi(x) \cdot_T \varphi(y)$ за све $x, y \in R$;

Лема 39. Нека су R, S, T прстени и нека су $\varphi : R \rightarrow S$ и $\psi : S \rightarrow T$ хомоморфизми. Тада је и $\psi \circ \varphi : R \rightarrow T$ хомоморфизам.

Дефиниција 40. Нека су R и T прстени и $\varphi : R \rightarrow T$ хомоморфизам. Кажемо да је φ *ишатање* ако је φ 1-1 пресликавање. Кажемо да је φ *изоморфизам* ако је φ бијекција. Ако су прстени R и T изоморфни, пишемо $R \cong T$.

Лема 41. Нека су R и T прстени и нека је $\varphi : R \rightarrow T$ изоморфизам прстена. Тада је и φ^{-1} изоморфизам.

Лема 42. Нека су R и T прстени и $\varphi : R \rightarrow T$ хомоморфизам који је 'на'. Тада:

- (1) Ако је R комутативан, онда је и T комутативан;
- (2) Ако R има јединицу, онда и T има јединицу;
- (3) Ако је $\text{char}(R) \neq 0$, онда је и $\text{char}(T) \neq 0$ и $\text{char}(T)$ дели $\text{char}(R)$.

Пример 43. Постоји континуум много различитих потпрстена $C[0, 1]$.

Пример 44. Постоји континуум много неизоморфних потпрстена \mathbb{Q} .

Лема 45. Нека су R и T прстени и $\varphi : R \rightarrow T$ хомоморфизам. Тада је $\varphi(R)$ потпрстен прстена T .

Дефиниција 46. Нека је R прстен и $X \subseteq R$. Дефинишемо $\langle X \rangle_p$ као најмањи потпрстен прстена R који садржи X као подскуп. Ако је $a \in R$ онда скраћено обележавамо $\langle a \rangle_p = \langle \{a\} \rangle_p$.

Дефиниција 47. Нека је R комутативан прстен са јединицом, $S \leq R$ и $Y \subseteq R$ непразан. Дефинишемо

$$S[Y] = \{f(y_1, \dots, y_n) : f \in S[x_1, \dots, x_n], n > 0, y_1, \dots, y_n \in Y\}.$$

Лема 48. Нека је R комутативан прстен са јединицом, $S \leq R$, $1 \in S$ и $Y \subseteq R$ непразан подскуп. Тада је $\langle S \cup Y \rangle_p = S[Y]$.

3. ИДЕАЛИ

Дефиниција 49. Нека је R прстен. Кажемо да је потпрстен $I \leq R$ идеал прстена R ако је $ar \in I$ и $ra \in I$ за све $a \in I$ и $r \in R$. Пишемо $I \triangleleft R$.

У прстену R скупови $\{0\}$ и цео прстен R су тривијални идеали. За идеал $I \triangleleft R$ кажемо да је прави ако је $I \neq R$.

Лема 50. Нека је R прстен. Тада је $I \subseteq R$ идеал прстена ако и само ако је:

- (1) $a - b \in I$ за све $a, b \in I$;
- (2) $ar \in I$ и $ra \in I$ за све $a \in I$ и $r \in R$.

Лема 51. Нека је R прстен. Тада:

- (1) Ако је \mathcal{A} фамилија идеала прстена R , онда је $\bigcap \mathcal{A}$ такође идеал у R ;
- (2) Ако је \mathcal{A} на јоре усмерена фамилија идеала у R , онда је $\bigcup \mathcal{A} \triangleleft R$ (приметимо да је специјалан случај овога када је \mathcal{A} ланац).

Ако су R и T прстени и $\varphi : R \rightarrow T$ хомоморфизам, онда $\ker(\varphi) = \{a \in R : \varphi(a) = 0\}$ називамо језгро хомоморфизма φ .

Лема 52. Нека су R и T прстени и $\varphi : R \rightarrow T$ хомоморфизам. Тада је $\ker(\varphi) \triangleleft R$.

Лема 53. Нека су R и T прстени и $\varphi : R \rightarrow T$ хомоморфизам. Тада је φ 1-1 пресликавање ако је $\ker(\varphi) = \{0\}$.

Лема 54. Нека су R и T прстени и $\varphi : R \rightarrow T$ хомоморфизам. Тада:

- (1) Ако је $I \triangleleft T$, онда је $\varphi^{-1}[I] \triangleleft R$.
- (2) Ако је φ 'на' хомоморфизам и $I \triangleleft R$, онда је $\varphi[I] \triangleleft T$.

Тврђење 55. Нека је R прстен са јединицом. Тада је идеал $I \triangleleft R$ прави ако и само ако је $I \cap R^* = \emptyset$.

Дефиниција 56. Нека је R прстен. Кажемо да је I максималан идеал прстена R ако је $I \triangleleft R$ прави идеал и ако не постоји $J \triangleleft R$ такав да је $I \subsetneq J \subsetneq R$.

Пример 57. Постоји континуум много максималних идеала у $C[0, 1]$.

Тврђење 58. Нека је R прстен и $X \subseteq R$ такав да $0 \notin X$. Тада постоји $I \triangleleft R$ који је максималан међу идеалима који су дисјунктни са X .

Последица 59. Нека је R прстен са јединицом који има више од једног елемената. Тада R има максималан идеал.

Теорема 60. Нека је R комулативан прстен са јединицом. Тада је R поље ако и само ако су једини његови идеали тривијални: $\{0\}$ и R .

Дефиниција 61. Нека је R прстен и $X \subseteq R$. Дефинишемо $\langle X \rangle_i$ као најмањи идеал прстена R који садржи I као подскуп. Ако је $a \in R$ онда скраћено обележавамо $\langle a \rangle_i = \langle \{a\} \rangle_i$.

Пример 62. Ако посматрамо прстен \mathbb{Q} , онда је $\langle 1 \rangle_p = \mathbb{Z}$ али $\langle 1 \rangle_i = \mathbb{Q}$.

Дефиниција 63. Нека је R прстен и $I, J \triangleleft R$. Дефинишемо $I + J = \{a + b : a \in I, b \in J\}$.

Тврђење 64. Нека је R прстен, и $I, J \triangleleft R$. Тада је $I + J \triangleleft R$.

Тврђење 65. Ако је R прстен и \mathcal{A} фамилија идеала прстена R , онда је

$$\left\langle \bigcup \mathcal{A} \right\rangle_i = \{a_1 + \cdots + a_n : n > 0, (\forall i \leq n)(\exists I \in \mathcal{A}) a_i \in I\}.$$

4. ГЛАВНИ И ПРОСТИ ИДЕАЛИ

Дефиниција 66. Нека је R прстен и $I \triangleleft R$. Кажемо да је I главни идеал ако постоји елемент $a \in R$ такав да је $I = \langle a \rangle_i$.

Приметимо да у зависности од особина прстена, можемо потпуно описати главни идеал генерисан елементом:

- (1) Ако је R комулативан прстен са јединицом, онда је

$$\langle a \rangle_i = Ra = \{ra : r \in R\}.$$

- (2) Ако је R комулативан прстен без јединице, онда је

$$\langle a \rangle_i = \{ra + na : r \in R, n \in \mathbb{Z}\}.$$

(3) Ако је R прстен са јединицом који није комутативан, онда је

$$\langle a \rangle_i = \left\{ \sum_{i=1}^n r_i a s_i : n > 0, r_i, s_i \in R \right\}.$$

(4) Ако прстен R није комутативан и нема јединицу, онда је

$$\langle a \rangle_i = \left\{ \sum_{i=1}^m r_i a s_i + ra + as + na : m > 0, n \in \mathbb{Z}, r, s, r_i, s_i \in R \right\}.$$

Дефиниција 67. Нека је R прстен и $I, J \triangleleft R$. Дефинишемо $IJ = \{\sum_{i=1}^n a_i b_i : n > 0, a_i \in I, b_i \in J\}$.

Тврђење 68. Нека је R прстен и $I, J \triangleleft R$. Тада је $IJ \triangleleft R$.

Теорема 69. Нека је $n \geq 2$ и нека је R прстен са јединицом. Тада је $I \triangleleft M_n(R)$ ако и само ако постоји $J \triangleleft R$ такав да је $I = M_n(J)$.

Дефиниција 70. Нека је R прстен и I прави идеал прстена R . Кажемо да је I прост идеал ако за све идеале $J, K \triangleleft R$, из $JK \subseteq I$ следи $J \subseteq I$ или $K \subseteq I$.

Лема 71. Нека је R комутиативан прстен и I прави идеал прстена R . Тада је I прост идеал ако и само ако за све $a, b \in R$, из $ab \in I$ следи $a \in I$ или $b \in I$.

Приметимо да је $\{0\}$ прост идеал у сваком интегралном домену.

Пример 72. Претходна лема не важи у некомутативним прстенима.

Теорема 73. Нека је $n > 1$. Тада је идеал $n\mathbb{Z}$ прост идеал прстена \mathbb{Z} ако и само ако је n прост број.

Лема 74. Нека је R прстен са јединицом и $I \triangleleft R$ максималан идеал. Тада је I прост идеал.

Лема 75. Нека је R комутиативан прстен са јединицом и S скуп делитеља нуле у R . Тада скуп $S \cup \{0\}$ садржи бар један прост идеал.

Пример 76. Прост идеал који није максималан (у прстену полинома са целобројним коефицијентима).

5. ФАКТОР ПРСТЕН, КОЛИЧНИЧКО ПОЉЕ ИНТЕГРАЛНОГ ДОМЕНА

Лема 77. Нека је R прстен и $T \leq R$. Дефинишемо $R/T = \{r + T : r \in R\}$ и сабирање $(r + T) + (r' + T) = (r + r') + T$ и множење $(r + T)(r' + T) = rr' + T$ косећа за $r, r' \in R$. Тада су сабирање и множење косећа добро дефинисане операције на R/T ако је T идеал прстена R . У том случају, $(R/T; +, \cdot)$ је прстен.

Лема 78. Нека је R прстен и $I \triangleleft R$. Тада је пресликавање $\varphi : R \rightarrow R/I$ даћо са $\varphi(r) = r + I$ 'на' хомоморфизам. Ово пресликавање зовемо природни хомоморфизам.

Тврђење 79. Нека је R комутиативан прстен и $I \triangleleft R$. Тада R/I нема делитеља нуле ако и само ако је I прост идеал.

Теорема 80. Ако је R интегрални домен, онда постоји поље \tilde{R} такво да важе следећа два услова:

(1) $R \leq \tilde{R}$;

(2) ако је K поље и $R \leq K$, онда постоји јединствено пошатање $\theta : \tilde{R} \rightarrow K$ да је $\theta(x) = x$ за све $x \in R$.

Овакво поље \tilde{R} зовемо количничко поље интегралног домена R .

Теорема 81. Нека је F поље. Тада је $F[x]$ интегрални домен, а

$$F(x) = \{f(x)/g(x) : f(x), g(x) \in F[x], g(x) \neq 0\}$$

је поље. Ово поље називамо поље рационалних функција над F .

6. X - МРЕЖЕ ПОТПРСТЕНА, ЛЕВИХ ИДЕАЛА, ДЕСНИХ ИДЕАЛА И ИДЕАЛА

Дефиниција 82. За структуру $(L; \wedge, \vee)$ кажемо да је мрежа ако за све $x, y, z \in L$ важе следећи услови:

(1) $x \wedge x = x = x \vee x$,

(2) $x \wedge y = y \wedge x$ и $x \vee y = y \vee x$,

(3) $(x \wedge y) \wedge z = x \wedge (y \wedge z)$ и $(x \vee y) \vee z = x \vee (y \vee z)$,

(4) $x \wedge (x \vee y) = x = x \vee (x \wedge y)$.

Лема 83. Нека је L мрежа и релација \leq на L дефинисана са $a \leq b \Leftrightarrow a \wedge b = a$. Тада је (L, \leq) парцијално уређен скуп.

Убудуће, када год нам је дата мрежа L , подразумевамо да нам је дато и парцијално уређење \leq на L , дефинисано у претходној леми. Тада, за $A \subseteq L$ дефинишемо $\inf(A)$ као највеће доње ограничење скупа A у L , а $\sup(A)$ као најмање горње ограничење скупа A у L , оба у уређењу \leq . Дефинишемо и $\inf(\emptyset) = \max(L)$ и $\sup(\emptyset) = \min(L)$.

Дефиниција 84. Нека је $(L; \wedge, \vee)$ мрежа. Кажемо да је L *комилејтна* ако за сваки $A \subseteq L$ постоје $\inf(A) \in L$ и $\sup(A) \in L$. Кажемо да је L *модуларна* ако за све $a, b, c \in L$ такве да је $a \leq b$, важи $a \vee (c \wedge b) = (a \vee c) \wedge b$.

Лема 85. Нека је L мрежа. Тада је L *комилејтна* ако за сваки $A \subseteq L$ постоји $\inf(A) \in L$.

Теорема 86 (Без доказа). Нека је R прстен и нека је $L_p(R)$ скуи свих пошпрстена прстена R , а $L_i(R)$ скуи свих идеала прстена R . На $L_p(R)$ можемо посматрати операцију: за $S, T \leq R$ је $S * T = \langle S \cup T \rangle_p$. Тада су структуре $(L_p(R), *, \cap)$ и $(L_i(R), +, \cap)$ *комилејтне мреже*.

Теорема 87. Ако је R прстен, онда је мрежа $L_i(R)$ *модуларна*.

Пример 88. Мрежа $L_p(M_2(\mathbb{R}))$ није модуларна.

Дефиниција 89. Нека је R прстен. Релација ρ на R је *конгруенција* на R ако је релација еквиваленције и ако за све $a, b, c, d \in R$ из $a \rho b$ и $c \rho d$ следи $(a + c) \rho (b + d)$ и $(ac) \rho (bd)$.

Композиција \circ две бинарне релације на скупу X дефинисана је са: $a(\rho \circ \sigma)b \Leftrightarrow (\exists c \in X)(a \rho c \wedge c \sigma b)$.

Лема 90. Нека су ρ и σ конгруенције на прстену R . Тада је и $\rho \circ \sigma$ конгруенција на прстену R .

Лема 91. Нека је R прстен. Тада је $(\text{Con}(R), \circ, \cap) \cong (L_1(R), +, \cap)$.

7. ЛЕМА ЦАСЕНХАУСА, ТЕОРЕМЕ О ИЗОМОРФИЗМУ И ТЕОРЕМА О КОРЕСПОНДЕНЦИЈИ У ПРСТЕНИМА

Теорема 92 (I теорема о изоморфизму). Нека су R и T прстени и $\varphi : R \rightarrow T$ хомоморфизам који је 'на'. Тада је $T \cong R / \ker(\varphi)$.

Пример 93. Хомоморфне слике прстена \mathbb{Z} . Сви идеали прстена \mathbb{Z} су $\{0\}$, $n\mathbb{Z}$ за $n \geq 2$, и \mathbb{Z} . По првој теорему о изоморфизму, све хомоморфне слике прстена \mathbb{Z} су $\mathbb{Z} \cong \mathbb{Z} / \{0\}$, $\mathbb{Z} / n\mathbb{Z} \cong \mathbb{Z}_n$ за $n \in \mathbb{Z}$, и $\mathbb{Z} / \mathbb{Z} \cong \{0\}$.

Пример 94. Поље реалних бројева је хомоморфна слика прстена $C[0, 1]$.

Лема 95. Нека је R прстен, $T, S \leq R$ и $I \triangleleft S$, онда је $I \cap T \triangleleft S \cap T$.

Теорема 96 (Лема Цасенхауса). Нека је R прстен, $A, B \leq R$, $A_1 \triangleleft A$ и $B_1 \triangleleft B$. Тада је

- (1) $A_1 + (A \cap B_1) \triangleleft A_1 + (A \cap B)$,
- (2) $B_1 + (A_1 \cap B) \triangleleft B_1 + (A \cap B)$,
- (3) $A_1 + (A \cap B) / A_1 + (A \cap B_1) \cong B_1 + (A \cap B) / B_1 + (A_1 \cap B)$.

Теорема 97 (II теорема о изоморфизму). Нека је R прстен и $A, B \leq R$ такви да је $A \triangleleft \langle A \cup B \rangle_p$. Тада је $A + B / A \cong B / A \cap B$.

Теорема 98 (Теорема о кореспонденцији). Нека су R и T прстени и нека је $\varphi : R \rightarrow T$ 'на' хомоморфизам. Тада је $\{A \in L_p(R) : \ker(\varphi) \subseteq A \subseteq R\}$ подмрежа мреже $L_p(R)$ и бијекција Φ

$$\Phi : L_p(T) \rightarrow \{A \in L_p(R) : \ker(\varphi) \subseteq A \subseteq R\}$$

такав да су испуњена следећа три услова:

- (1) $I \triangleleft T$ ако је $\Phi(I)$ идеал у R који садржи $\ker(\varphi)$,
- (2) ако је $A \subseteq B$ за $A, B \in L_p(T)$, онда је $\Phi(A) \subseteq \Phi(B)$,
- (3) ако је $\ker(\varphi) \subseteq A \subseteq B$ за $A, B \in L_p(R)$, онда је $\Phi^{-1}(A) \subseteq \Phi^{-1}(B)$.

Теорема 99 (III теорема о изоморфизму). Нека је R прстен, $T \leq R$, $I \triangleleft R$ и $I \subseteq T$. Тада:

- (1) $T/I \leq R/I$,
- (2) ако је још $T \triangleleft R$, онда је $T/I \triangleleft R/I$ и $R/T \cong (R/I)/(T/I)$.

8. X - ДИРЕКТНИ ПРОИЗВОДИ И ДИРЕКТНЕ СУМЕ ПРСТЕНА. УНУТРАШЊЕ СУМЕ

Дефиниција 100. Нека је $\mathcal{A} = \{R_j : j \in \mathcal{J}\}$ фамилија прстена. Тада је производ фамилије \mathcal{A} скуп

$$\prod_{j \in \mathcal{J}} R_j = \left\{ f : \mathcal{J} \rightarrow \bigcup_{j \in \mathcal{J}} R_j : (\forall j \in \mathcal{J}) f(j) \in R_j \right\},$$

са операцијама $(f + g)(j) = f(j) + g(j)$ и $(fg)(j) = f(j)g(j)$.

Приметимо да је у овој ситуацији $\left(\prod_{j \in \mathcal{J}} R_j; +, \cdot \right)$ прстен.

Дефиниција 101. Нека је $\mathcal{A} = \{R_j : j \in \mathcal{J}\}$ фамилија прстена. Тада је *директна сума фамилије \mathcal{A}* :

$$\oplus \sum_{j \in \mathcal{J}} R_j = \left\{ f \in \prod_{j \in \mathcal{J}} R_j : |\{j \in \mathcal{J} : f(j) \neq 0\}| < \infty \right\} \leq \prod_{j \in \mathcal{J}} R_j.$$

Напомена 102. Приметимо:

- (1) Ако сви прстени R_j ($j \in \mathcal{J}$) имају јединицу, онда и $\prod_{j \in \mathcal{J}} R_j$ има јединицу, док $\oplus \sum_{j \in \mathcal{J}} R_j$ има јединицу ако је $\{j \in \mathcal{J} : |R_j| > 1\}$ коначан скуп.

- (2) Ако бар два, нпр. R_{j_1} и R_{j_2} имају више од једног елемента, онда $\prod_{j \in \mathcal{J}} R_j$ и $\oplus \sum_{j \in \mathcal{J}} R_j$ имају делитеље нуле.
- (3) Ако је $\{j \in \mathcal{J} : |R_j| > 1\}$ бесконачан, онда је сваки елемент $\oplus \sum_{j \in \mathcal{J}} R_j$ делитељ нуле.

Лема 103. Нека је $\{R_j : j \in \mathcal{J}\}$ фамилија прстена и $f \in \oplus \sum_{j \in \mathcal{J}} R_j$. Елемент f је нилпотентан ако и само ако је $f(j)$ нилпотентан за свако $j \in \mathcal{J}$.

Пример 104. Тврђење претходне леме не важи за директне производе.

Лема 105. Нека је R_j прстен за све $j \in \mathcal{J}$. Нека $T_j \leq R_j$ за све $j \in \mathcal{J}$. Тада је

- (1) $\prod_{j \in \mathcal{J}} T_j \leq \prod_{j \in \mathcal{J}} R_j$;
(2) $\oplus \sum_{j \in \mathcal{J}} T_j \leq \oplus \sum_{j \in \mathcal{J}} R_j$;

Лема 106. Нека је R_j прстен за све $j \in \mathcal{J}$. Нека $T_j \triangleleft R_j$ за све $j \in \mathcal{J}$. Тада је

- (1) $\prod_{j \in \mathcal{J}} T_j \triangleleft \prod_{j \in \mathcal{J}} R_j$;
(2) $\oplus \sum_{j \in \mathcal{J}} T_j \triangleleft \oplus \sum_{j \in \mathcal{J}} R_j$;
(3) $\prod_{j \in \mathcal{J}} R_j / \prod_{j \in \mathcal{J}} T_j \cong \prod_{j \in \mathcal{J}} (R_j / T_j)$;
(4) $\oplus \sum_{j \in \mathcal{J}} R_j / \oplus \sum_{j \in \mathcal{J}} T_j \cong \oplus \sum_{j \in \mathcal{J}} (R_j / T_j)$;

Ако нам је дата фамилија прстена $\{R_j : j \in \mathcal{J}\}$ и ако посматрамо $\oplus \sum_{j \in \mathcal{J}} R_j$ онда можемо дефинисати:

$$\widehat{R_j} = \left\{ f \in \oplus \sum_{j \in \mathcal{J}} R_j : (\forall k \in \mathcal{J} \setminus \{j\}) f(k) = 0 \right\}.$$

Јасно је да је тада $R_j \cong \widehat{R_j}$.

Лема 107. Нека је дата фамилија прстена $\{R_j : j \in \mathcal{J}\}$. Тада:

- (1) $\widehat{R_j} \triangleleft \oplus \sum_{j \in \mathcal{J}} R_j$ за све $j \in \mathcal{J}$,
(2) $\widehat{R_j} \cap \left\langle \bigcup_{k \in \mathcal{J} \setminus \{j\}} \widehat{R_k} \right\rangle_i = \{0\}$ за све $j \in \mathcal{J}$,
(3) $\left\langle \bigcup_{j \in \mathcal{J}} \widehat{R_j} \right\rangle_i = \oplus \sum_{j \in \mathcal{J}} R_j$.

Дефиниција 108. Нека је R прстен и $\mathcal{A} = \{A_j : j \in \mathcal{J}\}$ фамилија потпрстена прстена R . Тада кажемо да је R унутрашња сума фамилије \mathcal{A} ако је

- (1) $A_j \triangleleft R$ за све $j \in \mathcal{J}$,
(2) $A_j \cap \left\langle \bigcup_{k \in \mathcal{J} \setminus \{j\}} A_k \right\rangle_i = \{0\}$ за све $j \in \mathcal{J}$,
(3) $\left\langle \bigcup_{j \in \mathcal{J}} A_j \right\rangle_i = R$.

Лема 109. Нека је R прстен и $\mathcal{A} = \{A_j : j \in \mathcal{J}\}$ фамилија потпрстена прстена R . Следећи услови су еквивалентни:

- (1) R је унутрашња сума фамилије \mathcal{A} ;
(2) (а) за све $k \neq j$ из \mathcal{J} , све $a \in R_k$ и све $b \in R_j$ је $ab = 0$.
(б) сваки $r \in R$ различит од нуле, може се на јединствен начин приказати као сума $r = a_1 + \dots + a_n$ за неке $a_m \in R_{j_m}$ ($m \leq n$), при чему је $j_m \neq j_l$ за $m \neq l$.

Лема 110. Нека је прстен R унутрашња сума фамилије идеала $\{A_j : j \in \mathcal{J}\}$. Тада је $R \cong \oplus \sum_{j \in \mathcal{J}} A_j$.

Лема 111. Нека је $\{R_j : j \in \mathcal{J}\}$ фамилија прстена са јединицом и $A \subseteq \oplus \sum_{j \in \mathcal{J}} R_j$. Тада је $A \triangleleft \oplus \sum_{j \in \mathcal{J}} R_j$ ако је облика $A = \oplus \sum_{j \in \mathcal{J}} A_j$ за неке $A_j \triangleleft R_j$ ($j \in \mathcal{J}$).

9. КИНЕСКА ТЕОРЕМА О ОСТАЦИМА

Тврђење 112. Нека је R прстен и $\{A_j : j \in \mathcal{J}\}$ фамилија идеала прстена R . Нека је прсликавање $\psi : R \mapsto \prod_{j \in \mathcal{J}} R/A_j$ дао са $(\psi(r))(j) = r + A_j$ за $j \in \mathcal{J}$. Тада је ψ хомоморфизам из R у $\prod_{j \in \mathcal{J}} R/A_j$ и важи $\ker(\psi) = R / \bigcap_{j \in \mathcal{J}} A_j$. Дакле, $R / \bigcap_{j \in \mathcal{J}} A_j$ је изоморфан потпрстену од $\prod_{j \in \mathcal{J}} R/A_j$.

Теорема 113 (Кинеска теорема о остацима). Нека је R прстен са јединицом и $\{A_1, A_2, \dots, A_n\}$ фамилија идеала прстена R таква да за све $k \neq j$ важи $A_k + A_j = R$. Нека су $r_1, \dots, r_n \in R$ произвољни елементи. Тада постоји $r \in R$ такав да је

$$\begin{aligned} r + A_1 &= r_1 + A_1 \\ r + A_2 &= r_2 + A_2 \\ &\vdots \\ r + A_n &= r_n + A_n. \end{aligned}$$

Последица 114 (Кинеска теорема о остацима у \mathbb{Z}). Нека су $a_1, \dots, a_n \in \mathbb{N}$ ненулти цели бројеви такви да за све $i \neq j$ важи $\text{NZD}(a_i, a_j) = 1$. Тада за све $r_1, r_2, \dots, r_n \in \mathbb{Z}$ постоји $r \in \mathbb{Z}$ такав да је

$$\begin{aligned} r &\equiv r_1 \pmod{a_1} \\ r &\equiv r_2 \pmod{a_2} \\ &\vdots \\ r &\equiv r_n \pmod{a_n}. \end{aligned}$$

10. ИДЕАЛИ КОМУТАТИВНИХ ПРСТЕНА

Лема 115. Нека је R комутативан прстен са јединицом и I прави идеал прстена R . Тада су следећи услови еквивалентни:

- (1) I је максимални идеал;
- (2) за сваки елемент $a \in R \setminus I$ постоји елемент $b \in R$ такав да је $1 - ab \in I$.
- (3) R/I је поље.

Лема 116. Нека је R комутативан прстен са јединицом у ком је сваки прави идеал прстена R прост. Тада је R поље.

Дефиниција 117. Нека је R комутативан прстен и I прави идеал у R . Кажемо да је I примаран ако за све $a, b \in R$ из $ab \in I$ следи да је $a \in I$ или да постоји $n > 0$ такав да је $b^n \in I$.

Приметимо да је сваки прост идеал примаран.

Лема 118. Нека је $n > 1$. Идеал $n\mathbb{Z}$ је примаран ако и само ако је n састављен неког простог броја.

Лема 119. Нека је I прави идеал комутативног прстена R . Тада је I примаран ако је сваки делилац нуле у R/I нултошен.

Дефиниција 120. Нека је R комутативан прстен и $I \triangleleft R$. Радикал од I је

$$\sqrt{I} = \{a \in R : (\exists n > 0) a^n \in I\}.$$

Приметимо да је \sqrt{I} такође идеал прстена R .

Лема 121. Нека је R комутативан прстен, а I и J идеали у R . Тада је:

- (1) $(\exists k \in \mathbb{N}) I^k \leq J \Rightarrow \sqrt{I} \leq \sqrt{J}$;
- (2) $\sqrt{IJ} = \sqrt{I \cap J} = \sqrt{I} \cap \sqrt{J}$;
- (3) $\sqrt{\sqrt{I}} = \sqrt{I}$;
- (4) $\sqrt{I+J} = \sqrt{\sqrt{I} + \sqrt{J}}$.

Лема 122. Нека је R комутативан прстен са јединицом, а I примаран идеал у R . Тада је \sqrt{I} најмањи прост идеал који садржи I .

11. ЕУКЛИДОВИ ДОМЕНИ И ДОМЕНИ ГЛАВНИХ ИДЕАЛА

Дефиниција 123. Нека је R интегрални домен. Кажемо да је R Еуклидов домен ако постоји функција $\varphi : R \setminus \{0\} \rightarrow \mathbb{N} \cup \{0\}$ таква да:

- (1) $(\forall a, b \in R \setminus \{0\}) \varphi(ab) \geq \varphi(a)$,
- (2) за све $a \in R$ и $b \in R \setminus \{0\}$ постоје $q, r \in R$ такви да је $a = bq + r$ и још је $r = 0$ или $\varphi(r) < \varphi(b)$.

Приметимо да је $\varphi(a) \geq \varphi(1)$ за све $a \in R \setminus \{0\}$ и да је $\varphi(1) = \varphi(a)$ ако је a инвертибилан.

Пример 124. Ако је F поље, онда је $F[x]$ Еуклидов домен

Пример 125. Прстен Гаусових целих бројева $\mathbb{Z}[i]$ је Еуклидов домен.

Пример 126. Прстен $\mathbb{Q}_p = \{\frac{a}{b} : a \in \mathbb{Z}, b > 0, p \nmid b\}$ је Еуклидов домен (када се посматра као потпрстен \mathbb{Q}).

Дефиниција 127. Нека је R интегрални домен. Кажемо да је R домен главних идеала ако је сваки идеал у R главни идеал.

Теорема 128. Сваки Еуклидов домен је домен главних идеала.

12. ДОМЕНИ ЈЕДНОЗНАЧНЕ ФАКТОРИЗАЦИЈЕ 1

Дефиниција 129. Нека је R интегрални домен и $a, b \in R$. Кажемо да a дели b (пишемо $a \mid b$) ако постоји неки $c \in R$ такав да је $b = ac$. Кажемо да су a и b асоцирани (пишемо $a \sim b$) ако $a \mid b$ и $b \mid a$.

Лема 130. Нека је R интегрални домен. Тада је \mid рефлексивна и транзитивна релација, $a \sim$ је релација еквиваленције.

Лема 131. Нека је R интегрални домен и $a, b \in R$. Тада је $a \sim b$ ако постоји $u \in R^*$ такав да је $a = ub$.

Лема 132. Нека је R интегрални домен и $a, b \in R$. Тада $a \mid b$ ако $a' \mid b'$ за све $a' \in [a]_{\sim}$ и све $b' \in [b]_{\sim}$.

Дефиниција 133. Нека је R интегрални домен и $a \in R$.

- (1) Кажемо да је a несводљив ако $a \notin R^*$ и још за све $b, c \in R$ из $a = bc$ следи да је или $a \sim b$ или $a \sim c$.
- (2) Кажемо да је a прост ако $a \notin R^*$ и још за све $b, c \in R$ из $a \mid bc$ следи да $a \mid b$ или $a \mid c$.

Приметимо да је a несводљив ако $a \notin R^*$ и за све $b, c \in R$ из $a = bc$ следи $b \in R^*$ или $c \in R^*$.

Лема 134. Нека је R интегрални домен. Тада је сваки прост елемент у R несводљив.

Лема 135. Нека је R интегрални домен. Ако је a прост онда је сваки елемент у $[a]_{\sim}$ такође прост. Ако је a несводљив, онда је сваки елемент у $[a]_{\sim}$ такође несводљив.

Дефиниција 136. Нека је R интегрални домен и $a, b_1, \dots, b_n \in R$. Кажемо да је $a = \text{NZD}(b_1, \dots, b_n)$ ако $a \mid b_k$ за све $k \leq n$ и још за све $c \in R$ такве да $c \mid b_k$ ($k \leq n$) важи $c \mid a$.

Лема 137. Нека је R интегрални домен и $a, b_1, \dots, b_n \in R$. Тада ако је $a = \text{NZD}(b_1, \dots, b_n)$ и $u \in R^*$, онда је $au = \text{NZD}(b_1, \dots, b_n)$

Лема 138. Нека је R интегрални домен и $a, b \in R \setminus \{0\}$. Тада:

- (1) $a \mid b$ ако $\langle b \rangle_i \subseteq \langle a \rangle_i$,
- (2) $a \sim b$ ако $\langle b \rangle_i = \langle a \rangle_i$,
- (3) a је прост ако је $\langle a \rangle_i$ ненула прост идеал,
- (4) a је несводљив ако је $\langle a \rangle_i$ ненула идеал који је максималан међу главним идеалима у R .

13. ДОМЕНИ ЈЕДНОЗНАЧНЕ ФАКТОРИЗАЦИЈЕ 2

Дефиниција 139. Нека је R интегрални домен и $a \in R$. Кажемо да је $a = up_1 \cdots p_n$ разлагање елементи a на несводљиве факторе (или факторизација) ако је $u \in R^*$ и ако су p_1, \dots, p_n несводљиви. Кажемо и да су два разлагања елемента $a = up_1 \cdots p_n = vq_1 \cdots q_m$ еквивалентна ако је $n = m$ и постоји пермутација σ скупа $\{1, \dots, n\}$ таква да је $p_k \sim q_{\sigma(k)}$ за све $k \leq n$.

Дефиниција 140. Нека је R интегрални домен. Кажемо да је R домен једнозначне факторизације ако за сваки елемент $a \in R \setminus \{0\}$ постоји разлагање на несводљиве факторе и свака два таква разлагања су еквивалентна.

Напомена 141. Нека је R интегрални домен, S скуп несводљивих елемената у R , а P скуп такав да $(\forall a \in S) |P \cap [a]_{\sim}| = 1$ и $(\forall a \in S)(\exists b \in P) a \sim b$. R је домен једнозначне факторизације ако за све $a \in R \setminus \{0\}$ постоји факторизација $a = up_1 \cdots p_n$ при чему је $u \in R^*$ и $p_1, \dots, p_n \in P$ и још за сваке две такве факторизације $a = up_1 \cdots p_n = vq_1 \cdots q_m$ важи да је $m = n$ и да постоји пермутација σ скупа $\{1, \dots, n\}$ таква да је $(\forall k \leq n) p_k = q_{\sigma(k)}$. Тада, ако $a \mid b$ и $a = up_1^{\alpha_1} \cdots p_n^{\alpha_n}$ и $b = vq_1^{\beta_1} \cdots q_m^{\beta_m}$ (где су факторизације као у првом делу запажања и сви p -ови су по паровима различити и сви q -ови су по паровима различити), онда је $n \leq m$ и $(\forall k \leq n)(\exists l_k \leq m)(p_k = q_{l_k} \wedge \alpha_k \leq \beta_{l_k})$.

Теорема 142. Интегрални домен R је домен једнозначне факторизације ако важне следећа два услова:

- (1) (услов стационарности) ако је $(a_n : n \geq 1)$ низ у R за који $(\forall n \geq 1) a_{n+1} \mid a_n$, онда постоји $m \geq 1$ такво да је $a_m \sim a_{m+k}$ за све $k \geq 0$.
- (2) сваки несводљив елемент у R је прост.

Пример 143. \mathbb{Z} јесте домен једнозначне факторизације, а $\mathbb{Z}[i\sqrt{5}]$ није домен једнозначне факторизације.

Лема 144. Ако је R домен једнозначне факторизације, онда за све елементе $b_1, \dots, b_n \in R \setminus \{0\}$ постоји $\text{NZD}(b_1, \dots, b_n)$.

Теорема 145. Сваки домен главних идеала је домен једнозначне факторизације.

Пример 146. $\mathbb{Z}[x]$ јесте домен једнозначне факторизације (према теорему 154), али није домен главних идеала.

Теорема 147. Нека је R интегрални домен и $a = \text{NZD}(b_1, \dots, b_n)$. Тада

- (1) Ако је R домен једнозначне факторизације, онда је aR најмањи главни идеал који садржи идеал $\langle b_1, \dots, b_n \rangle_i$.
- (2) Ако је R домен главних идеала, онда је $aR = \langle b_1, \dots, b_n \rangle_i$.

Дефиниција 148. Нека је R домен једнозначне факторизације и $p(x) = a_n x^n + \dots + a_1 x + a_0 \in R[x]$. Дефинишемо *меру* полинома $p(x)$ као

$$m(p(x)) = \text{NZD}(a_0, \dots, a_n).$$

Кажемо да је $p(x)$ *примитиван* ако је $m(p(x)) \sim 1$.

Теорема 149 (Гаусова лема 1). Нека је R домен једнозначне факторизације, а $f(x)$ и $g(x)$ примитивни полиноми у $R[x]$. Тада је и полином $f(x)g(x)$ примитиван.

Лема 150. Нека је R домен једнозначне факторизације и \tilde{R} његово количничко поље. Ако је $f(x) \in \tilde{R}[x]$, онда постоје $\alpha \in \tilde{R}$ и примитиван полином $g(x) \in R[x]$ такви да важе следећа два услова:

- (1) $f(x) = \alpha g(x)$,
- (2) $g(x)$ је јединствен до на производ са инвертибилним елементом из R .

Теорема 151 (Гаусова лема 2). Нека је R интегрални домен, \tilde{R} количничко поље R , а $f(x) \in R[x]$. Тада се $f(x)$ не може раставити на производ неконстантних полинома у $R[x]$ ако се не може раставити у производ неконстантних полинома у $\tilde{R}[x]$.

Пример 152. Несводљив полином у $\mathbb{Q}[x]$ који је сводљив у $\mathbb{Z}[x]$.

Последица 153. Нека је R домен једнозначне факторизације, \tilde{R} количничко поље R , а $f(x) \in R[x]$ примитиван полином степена $n \geq 1$. Тада је $f(x)$ несводљив у $R[x]$ ако је несводљив у $\tilde{R}[x]$.

Теорема 154 (Гаусова теорема). Ако је R домен једнозначне факторизације, онда је и $R[x]$ домен једнозначне факторизације.

15. X - ДОМЕНИ ЈЕДНОЗНАЧНЕ ФАКТОРИЗАЦИЈЕ 4

Тврђење 155. Нека је R интегрални домен. Тада су следећи услови еквивалентни:

- (1) R је поље.
- (2) Сваки ненула прост идеал идеал у $R[x]$ је максималан.

Пример 156. Домен једнозначне факторизације који није домен главних идеала ($F[x, y]$ за F поље).

Пример 157. Примери интегралног домена који није домен једнозначне факторизације. Један пример када не важи услов (1) теореме 142, и један пример када не важи услов (2) из исте теореме.

16. НЕСВОДЉИВОСТ ПОЛИНОМА

Теорема 158 (Ајзенштајнов критеријум). Нека је R домен једнозначне факторизације и $f(x) = a_n x^n + \dots + a_1 x + a_0 \in R[x]$. Ако постоји несводљив $p \in R$ такав да $p \nmid a_n$, $p^2 \nmid a_0$ и $(\forall k < n) p \mid a_k$, онда $f(x)$ није производ неконстантних полинома у $R[x]$.

Теорема 159. Нека је p прост број. Онда је полином $x^{p-1} + x^{p-2} + \dots + x + 1$ несводљив у $\mathbb{Z}[x]$.

Дефиниција 160. Нека су R и T комутативни прстени са јединицом и $\varphi : R \rightarrow T$ хомоморфизам прстена. Дефинишемо $\varphi^* : R[x] \rightarrow T[x]$ на следећи начин:

$$\varphi^*(a_n x^n + \dots + a_1 x + a_0) = \varphi(a_n) x^n + \dots + \varphi(a_1) x + \varphi(a_0).$$

Приметимо да је у ситуацији из претходне дефиниције пресликавање φ^* хомоморфизам. Подсетимо се и да је $\pi_m : \mathbb{Z} \rightarrow \mathbb{Z}_m$ хомоморфизам који за $a \in \mathbb{Z}$ као резултат даје остатак при дељењу броја a са m .

Лема 161. Нека је $f(x) \in \mathbb{Z}[x]$. Ако је $a_n = 1$ и постоји $m > 0$ такав да је $\pi_m^*(f(x))$ несводљив у $\mathbb{Z}_m[x]$, онда је $f(x)$ несводљив у $\mathbb{Z}[x]$.

Подсетимо се да за полином $f(x)$ кажемо да је α његова нула ако је $f(\alpha) = 0$.

Тврђење 162. Нека је F поље, $f(x) \in F[x]$ и $a \in F$. Тада $x - a \mid f(x)$ у $F[x]$ ако је $f(a) = 0$. Такође, ако је $f(x)$ степена n , може имати највише n нула у F .

Теорема 163. Ако је F поље и G коначна подгрупа мултипликативне групе $(F^*; \cdot)$, онда је G циклична.

Последица 164. За свако коначно поље F , мултипликативна група поља $(F^*; \cdot)$ је циклична.

Лема 165. Ако је $p > 2$ прост број, онда је -1 , 2 или -2 квадратни остатак по модулу p (тј. за неки $a \in \mathbb{Z}$ је $a^2 \equiv_p -1$ или $a^2 \equiv_p 2$ или $a^2 \equiv_p -2$).

Пример 166. Полином $x^4 + 1$ несводљив је у $\mathbb{Z}[x]$, али за сваки прост број p , $x^4 + 1$ је сводљив у $\mathbb{Z}_p[x]$.

17. ОСНОВНЕ ОСОБИНЕ ПОЉА

Лема 167. Нека је R интегрални домен. Тада је $\text{char}(R)$ или 0 или прост број. Специјално, карактеристика сваког поља је или нула или прост број.

Напомена 168. Нека су F и K поља и $F \leq K$. Кажемо да је тада K проширење поља F . Приметимо и да је тада K векторски простор над F .

Дефиниција 169. Нека је K проширење поља F . Дефинишемо степенов проширења K над F , у ознаци $[K : F]$, као димензију векторског простора K над F . Кажемо да је проширење коначно, у ознаци $[K : F] < \infty$, ако је $[K : F]$ природан број.

Лема 170. Нека су дата проширења поља $F \leq K \leq L$. Тада је $[L : F] < \infty$ ако и само ако је $[L : K] < \infty$ и $[K : F] < \infty$, а у том случају је и $[L : F] = [L : K] \cdot [K : F]$.

Дефиниција 171. Нека је K проширење поља F . Кажемо да је елемент $\alpha \in K$ алгебарски над F ако постоји ненула полином $f(x) \in F[x]$ такав да је $f(\alpha) = 0$. Ако елемент није алгебарски над F , онда кажемо да је трансцендентан над F .

Дефиниција 172. Нека је K проширење поља F . Кажемо да је K алгебарско проширење поља F ако је сваки елемент $\alpha \in K$ алгебарски над F .

Теорема 173. Нека је K проширење поља F и $\alpha \in K$. Тада:

- (1) Ако је α трансцендентан над F , онда је $F[\alpha] \cong F[x]$.
- (2) Ако је α алгебарски онда:
 - (a) $F[\alpha]$ поље од K и
 - (b) $[F[\alpha] : F] = \deg(f(x))$ где је $f(x)$ полином из $F[x]$ минималног степена такав да је $f(\alpha) = 0$.

Подсетимо се да за полином $f(x) = a_n x^n + \dots + a_1 x + a_0 \in F[x]$ кажемо да је монички ако је $a_n = 1$.

Дефиниција 174. Нека је K проширење поља F и $\alpha \in K$. Минимални полином за α над F , у ознаци $p_\alpha^F(x)$, је монички полином из $F[x]$ минималног степена чија је једна нула α .

Лема 175. Нека је K проширење поља F и $\alpha \in K$. Тада је минимални полином за α над F јединствен и сваки несводљив полином у $F[x]$ чија је једна нула α асоциран је са $p_\alpha^F(x)$.

Тврђење 176. Ако је K коначно проширење поља F , онда је K алгебарско проширење F .

18. КРОНЕКЕРОВА ТЕОРЕМА

Лема 177. Нека K проширење поља F и $f(x) \in F[x]$ несводљив полином над F степена већег од 1 који има нулу у K . Следећи услови су еквивалентни:

- (1) K је минимално проширење F које садржи бар једну нулу полинома $f(x)$.
- (2) $K = F[\alpha]$ за свако $\alpha \in K$ такво да је $f(\alpha) = 0$.
- (3) $K = F[\alpha]$ за неко $\alpha \in K$ такво да је $f(\alpha) = 0$.

Теорема 178 (Кронекова теорема). Нека је F поље и $f(x) \in F[x]$ полином несводљив над F . Тада постоји минимално проширење K поља F које садржи бар једну нулу полинома $f(x)$. То проширење је јединствено до на изоморфизам.

Последица 179. Нека је F поље и $f(x) \in F[x]$. Тада постоји минимално проширење поља F у ком се $f(x)$ разлаже на производ линеарних фактора. Овакво поље називамо поље разлагања полинома $f(x)$ над F . Ако је K једно поље разлагања полинома $f(x)$ над F и $f(x) = a_n(x - \alpha_1) \cdots (x - \alpha_n)$ у $K[x]$, онда је $K = F[\alpha_1, \dots, \alpha_n]$.

19. АЛГЕБАРСКИ ЗАТВОРЕНА ПОЉА

Дефиниција 180. Кажемо да је поље F алгебарски затворено ако за свако алгебарско проширење K поља F важи да је $K = F$.

Лема 181. Нека су F, K, L поља, K алгебарско проширење F и $\alpha \in L$. Ако је α алгебарски елемент над K , онда је α алгебарски и над F . Специјално, ако је L алгебарско проширење поља K , онда је L и алгебарско проширење поља F .

Лема 182. Нека је F поље. Следећи услови су еквивалентни:

- (1) F је алгебарски затворено.
- (2) Сваки полином у $F[x]$ степена већег од 1 има бар једну нулу у F .
- (3) Сваки несводљив полином у $F[x]$ је степена 1.
- (4) Сваки полином у $F[x]$ степена већег од нуле производ је линеарних фактора из $F[x]$.

Тврђење 183. Не постоји коначно алгебарски затворено поље.

Теорема 184. Ако је F поље, онда постоји алгебарски затворено алгебарско проширење поља F .

Подсетимо се да сваки хомоморфизам који је 1-1 називамо *пошпањање*, а да за скуп X идентичко пресликавање на X означавамо id_X (дакле $\text{id}_X(x) = x$ за све $x \in X$).

Лема 185. Нека је F поље, K алгебарско проширење F и L неко алгебарски затворено поље. Тада за свако пошпањање $\varphi : F \rightarrow L$ постоји пошпањање $\psi : K \rightarrow L$ такво да је $\varphi(x) = \psi(x)$ за све $x \in F$.

Последица 186. Ако је K алгебарско проширење поља F и L алгебарски затворено проширење F , онда постоји пошпањање $\varphi : K \rightarrow L$ такво да је $\varphi(x) = x$ за све $x \in F$ (тј. $\varphi \upharpoonright F = \text{id}_F$).

Последица 187. Нека је F поље, а K и M алгебарски затворена алгебарска проширења F . Тада постоји изоморфизам $\varphi : K \rightarrow M$ такав да је $\varphi(x) = x$ за све $x \in F$.

За поље F , убудуће ћемо његово алгебарски затворено алгебарско проширење означавати \bar{F} и звати *алгебарско затворење* F .

Теорема 188. Нека су F и M поља, M алгебарски затворено, $F \leq M$ и $A = \{\alpha \in M : \alpha \text{ алгебарски над } F\}$. Тада је $A = \bar{F}$.

21. МИНИМАЛНО ПОТПОЉЕ И ПОЉЕ РАЗЛАГАЊА

Теорема 189. Нека је F поље и $f(x) \in F[x]$. Тада:

- (1) У сваком пољу K , за које је $F \leq K$ и $F(x) = a_n(x - \alpha_1) \cdots (x - \alpha_n) \in K[x]$ постоји јединствено поље разлагања $f(x)$ над F , тј. ако је $F \leq L \leq K$ и $F \leq M \leq K$ и L и M су поља разлагања $f(x)$ над F онда је $L = M$.
- (2) Ако су L и M нека два поља разлагања $f(x)$ над F , онда постоји изоморфизам $\varphi : L \rightarrow M$ такав да је $\varphi(x) = x$.

Нека је F поље. Приметимо да је $L = \bigcap \{K \leq F : K \text{ је поље}\}$ поље чије је проширење поље F . Поље L садржи 1 и изоморфно је са \mathbb{Z}_p ако је $\text{char}(F) = p$ прост број, а изоморфно је са \mathbb{Q} ако је $\text{char}(F) = 0$. Овакво поље L називамо *минимално поље* F . Приметимо да је сваки хомоморфизам поља или константан или релативно потапање над минималним пољем.

Дефиниција 190. Нека су F, K, L поља, а K алгебарско проширење поља F . Кажемо да је $\varphi : K \rightarrow L$ *релативно пошпањање над* F ако је φ хомоморфизам који је 1-1 и још је $\varphi(x) = x$ за све $x \in F$.

Скуп свих релативних потапања K у L над пољем F означавамо $\text{Pot}_F(K, L)$.

Групу свих аутоморфизама поља K означавамо $\text{Aut}(K)$.

Групу свих релативних изоморфизама K у K над F (тј. релативних аутоморфизама K над F) означавамо $\text{Gal}(K/F)$ и зовемо група Галоа K над F .

Пример 191. Једини аутоморфизам поља \mathbb{R} је идентичко пресликавање.

22. НОРМАЛНА ПРОШИРЕЊА

Лема 192. Нека су $F \leq K \leq L$ поља, нека је K алгебарско проширење поља F и $\varphi \in \text{Pot}_F(K, L)$. Ако је $\varphi[K] \subseteq K$, онда је $\varphi[K] = K$.

Лема 193. Нека је K алгебарско проширење поља F . Следећи услови су еквивалентни:

- (1) за свако $\varphi \in \text{Pot}_F(K, \bar{K})$ је $\varphi[K] = K$.
- (2) за свако поље $L \geq K$ и свако $\varphi \in \text{Pot}_F(K, L)$ је $\varphi[K] = K$.

Дефиниција 194. Нека је K алгебарско проширење поља F . Кажемо да је K *нормално проширење* F ако за све $\varphi \in \text{Pot}_F(K, \bar{K})$ важи $\varphi[K] = K$ (тј. $\varphi \in \text{Aut}(K)$).

23. χ - КАРАКТЕРИЗАЦИЈА НОРМАЛНИХ ПРОШИРЕЊА

Теорема 195. Нека је K алгебарско проширење поља F . Тада су следећи услови еквивалентни:

- (1) K је нормално проширење F .
- (2) Ако је $f(x) \in F[x]$ несводљив у $F[x]$ и постоји $\alpha \in K$ такав да је $f(\alpha) = 0$, онда се у $K[x]$ полином $f(x)$ разлаже на производ линеарних фактора.
- (3) K је поље разлагања над F неке фамилије полинома из $F[x]$ (тј. K је минимално проширење поља F у ком се сви полиноми из \mathcal{F} разлажу на линеарне факторе).

Пример 196. Пример алгебарског проширења поља које није нормално.

Теорема 197. Нека је K коначно проширење поља F . Тада је K нормално проширење F ако је поље разлагања неког полинома $f(x) \in F[x]$ над F .

Пример 198. Пример три поља $F \leq K \leq L$ таквих да је K нормално проширење F и L нормално проширење K , али да није L нормално проширење F .

24. СЕПАРАБИЛНА ПРОШИРЕЊА

Дефиниција 199. Нека је K алгебарско проширење поља F . За $\alpha \in K$ кажемо да је *сеџарабилан* над F ако $p_\alpha^F(x)$ нема вишеструке нуле у \overline{K} . Кажемо да је K *сеџарабилно* проширење F ако су сви елементи у K сепарабилни над F .

Лема 200. Нека је L алгебарско проширење F , а K алгебарско проширење L . Тада је

$$|\text{Pot}_F(L, \overline{K})| \cdot |\text{Pot}_L(K, \overline{K})| = |\text{Pot}_F(K, \overline{K})|.$$

Теорема 201. Нека је K коначно проширење поља F . Тада

- (1) $|\text{Pot}_F(K, \overline{K})| \leq [K : F]$,
- (2) $|\text{Pot}_F(K, \overline{K})| = [K : F]$ ако је K сеџарабилно проширење F .

25. ТЕОРИЈА ГАЛОА

Приметимо да ако је K проширење поља F и $H \leq \text{Gal}(K/F)$ онда је $\{\alpha \in K : (\forall \varphi \in H) \varphi(\alpha) = \alpha\}$ потпоље поља K (овде \leq означава подгрупу).

Дефиниција 202. Нека је K проширење поља F и H подгрупа групе $\text{Gal}(K/F)$. Тада поље

$$K_H = \{\alpha \in K : (\forall \varphi \in H) \varphi(\alpha) = \alpha\}$$

зовемо *поље инваријаната* подгрупе H .

Приметимо и да ако је F минимално потпоље од K , онда је $\text{Gal}(K/F) = \text{Aut}(K)$. Конкретно, то се дешава увек када је $F \cong \mathbb{Q}$ или $F \cong \mathbb{Z}_p$ за неки прост број p .

Теорема 203 (Без доказа). Нека је $K = F[\alpha_1, \dots, \alpha_n]$ алгебарско проширење поља F , такво да су $\alpha_2, \dots, \alpha_n$ сеџарабилни над F . Тада је K *просио* проширење F , тј. постоји $\beta \in K$ такав да је $K = F[\beta]$.

Теорема 204. Нека је K алгебарско проширење поља F и G коначна подгрупа групе $\text{Gal}(K/F)$. Тада:

- (1) K је коначно, нормално и сеџарабилно проширење поља K_G ,
- (2) $[K : K_G] = |G|$,
- (3) $\text{Gal}(K/K_G) = G$.

Последица 205. Ако је K коначно, нормално и сеџарабилно проширење поља F , онда:

- (1) $|\text{Gal}(K/F)| = [K : F]$,
- (2) $F = K_{\text{Gal}(K/F)}$.

Теорема 206 (Без доказа). Нека је L коначно, нормално и сеџарабилно проширење поља F . Тада постоје *пресликавања*

$$\{K : F \leq K \leq L\} \xrightleftharpoons[\Phi]{\Psi} \{H : H \leq \text{Gal}(L/F)\}$$

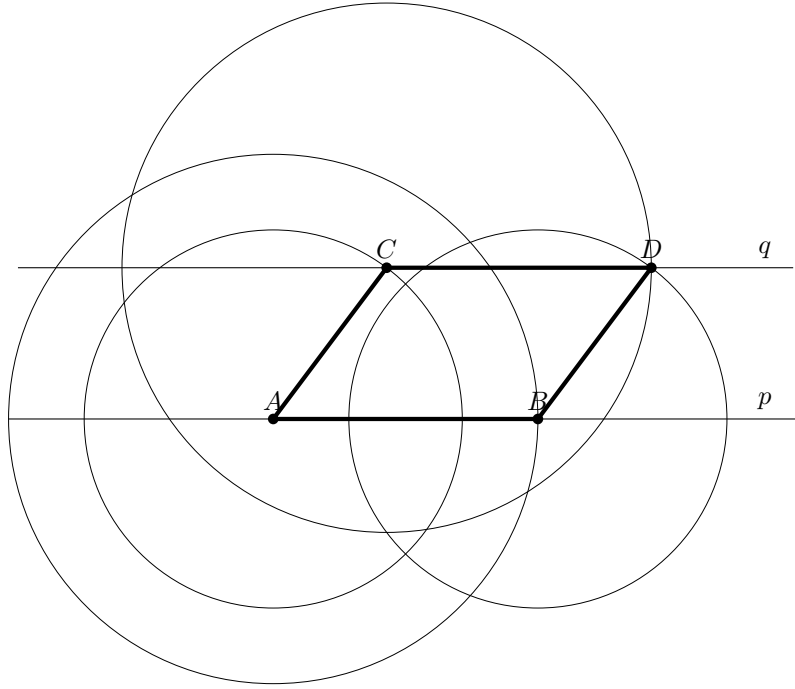
така да је $\Phi(H) = L_H$ и $\Psi(K) = \text{Gal}(L/K)$ и да за њих важи:

- (1) Φ и Ψ су међусобно инверзне бијекције,
- (2) Φ и Ψ су аниџи-изоморфизми мрежа,
- (3) H је нормална подгрупа $\text{Gal}(L/F)$ ако је L_H нормално проширење F ,
- (4) ако је H нормална подгрупа $\text{Gal}(L/F)$, онда је $\text{Gal}(L_H/F) \cong \text{Gal}(L/F)/\text{Gal}(L/L_H)$.

26. КОНСТРУКЦИЈЕ ШЕСТАРОМ И ЛЕЊИРОМ

Нека су дате две тачке у равни које ће бити координатни почетак и тачка $(1, 0)$. Све тачке које се могу конструисати шестаром и лењиром су конструктивне тачке. Шестар узима као отвор неку познату дужину r (раздаљину између две претходно конструисане тачке) и описује кружницу полупречника r око неке претходно конструисане тачке као центра. Лењир узима неке две претходно конструисане тачке и повлачи праву која је њима одређена. Нове тачке се конструишу кад се права или кружница коју смо конструисали пресече са неком правом или кружницом коју смо претходно конструисали. Све тачке које можемо конструисати после коначно много таквих корака зову се *конструктивне тачке*.

Прво конструишемо праву која пролази кроз тачку C паралелну правој $p(A, B)$. Илустрација ове конструкције дата је на слици 1 доле:

Слика 1. Конструкција праве q кроз тачку C паралелно са правом $p = p(A, B)$.

Сад је јасно да је тачка конструктибилна акко су јој пројекције на координатне осе x и y конструктибилне: У једном смеру пројектујемо на координате, тако што повлачимо паралелу из тачке са сваком координатном осом (таква паралела је нормала на другу координатну осу и тако добијамо нормалну пројекцију на ту другу осу). У супротном смеру, конструишемо правоугаоник коме су три темена координатни почетак, пројекција тачке на x и пројекција тачке на y осу.

Скуп свих конструктибилних тачака на x оси дат је својим x -координатама и нека је тај скуп координата G . Онда је $G \subseteq \mathbf{R}$ и G је такође и скуп свих конструктибилних тачака на y -оси (шестаром се лако пребацују са осе на осу). На основу претходног пасуса, скуп свих конструктибилних тачака у равни је $G \times G$.

Лема 207. G је поље реалних бројева.

Дакле, \mathbf{G} је поље и очигледно важи $\mathbf{Q} \leq \mathbf{G} \leq \mathbf{R}$.

Лема 208. Ако је $a \in G$, онда је и $\sqrt{a} \in G$.

Даље, ако је тачка конструктибилна, онда је могуће конструисати је у коначно много елементарних корака од почетне две тачке, где су елементарни кораци детаљно описани са:

- (1) ако су дате две праве (тима што свака садржи по две претходно конструисане тачке), онда можемо конструисати њихов пресек,
- (2) ако су дате права и кружница (кружница је дата ако је претходно конструисан њен центар и ако је полупречник r такав да је претходно конструисана тачка $(r, 0)$), онда можемо конструисати њихов пресек, и коначно
- (3) ако су дата два круга, онда можемо конструисати њихов пресек.

Лема 209 (Без доказа). Нека су све тачке које су конструисане после неколико елементарних корака неке конструкције у $F \times F$. Тада следећим елементарним кораком конструишемо тачке које су или у $F \times F$, или у $F[\alpha] \times F[\alpha]$, где је α елемент који је алгебарски над F и такав да је $p_\alpha^F(x)$ полином степена 2.

Теорема 210. Нека $\alpha \in \mathbf{R}$. Онда $\alpha \in G$ акко постоји коначан низ поља $\mathbf{Q} = \mathbf{F}_0 \leq \mathbf{F}_1 \leq \dots \leq \mathbf{F}_m \leq \mathbf{R}$ таквих да $\alpha \in \mathbf{F}_m$ и за све $i < m$ важи $[\mathbf{F}_{i+1} : \mathbf{F}_i] = 2$.

Последица 211. Сваки $\alpha \in G$ је алгебарски елемент над \mathbf{Q} и $\deg(p_\alpha^{\mathbf{Q}}(x)) = 2^k$ за неко природно k .

Последица 212. Нека је $z \in \mathbf{C}$ конструибилан. Онда је z алгебарски елемент над \mathbf{Q} и $\deg(p_\alpha^{\mathbf{Q}}(x)) = 2^k$ за неко природно k .

Сад прелазимо на три класична проблема из конструкције шестаром и лењиром.

Делски проблем тражи да шестаром и лењиром одредимо страну коцке која ће имати дупло већу запремину од задате коцке.

Грчки бој Ајолон је обећао да ће скинути проклећство са града Делоса ако грађани успеју да конструишу двоструко већи храм од већ постојеће, али истој облика. Постојећи храм је био облика савршене коцке.

У Старој Грчкој су математици (наводно, ученици Платона) успели да реше проблем механички, иако нису направили сјраве које цртају криве које нису само праве и кружнице. Међутим, ишање је остало да ли је било могуће да се конструише сјрана коцке користећи "чисту теометрију", дакле, шестаром и лењиром.

Садашњим речником, питање је да ли је број $\sqrt[3]{2}$ конструктибилан. Тај број је корен полинома $x^3 - 2$, који је несводљив над \mathbb{Q} на основу Ајзенштајновог критеријума. Дакле, $p_{\sqrt[3]{2}}(x) = x^3 - 2$, и стога $\sqrt[3]{2}$ није конструктибилан број на основу последице 211. Дакле, да су житељи Делоса располагали само шестаром и лењиром, град би и дан-данас био проклет.

Трисекција угла тражи да, користећи само шестар и лењир, конструишемо угао који је три пута мањи од датог. Проблем је постављен кад су у Старој Грчкој математичари открили конструкцију произвољног рационалног умношка дате дужи (конструкцијама које доказују да је G поље у доказу леме 207), као и да преполове произвољан угао. Доказе да се Делски проблем и трисекција угла не могу решити дао је Пјер Ванцел¹ 1837.

Доказаћемо да је немогућа конструкција угла од 20° , мада је угао од 60° (тривијално) конструктибилан. Ако би угао од 20° био конструктибилан, онда бисмо могли да конструишемо тачку на јединичној кружници која је под тим углом са позитивним смером x осе. То је тачка са координатама $(\cos 20^\circ, \sin 20^\circ)$. За косинус троструког угла важи формула $\cos 3x = 4 \cos^3 x - 3 \cos x$, па кад заменимо $x = 20^\circ$ и $\cos 60^\circ = 1/2$ и помножимо са 2, добијамо $1 = 8 \cos^3 20^\circ - 6 \cos 20^\circ$. Ако заменимо $\beta = 2 \cos 20^\circ$, добијамо да је β конструктибилан ако је $\cos 20^\circ$ конструктибилан, и да $\beta^3 - 3\beta - 1 = 0$. Кад би полином $p(x) = x^3 - 3x - 1$ био сводљив над \mathbb{Q} , како је $p(x)$ кубни полином, онда би један од нетривијалних фактора морао бити линеаран. Дакле, $p(x)$ би морао имати рационалну нулу, а то би по критеријуму за рационалне нуле морао бити неки број из скупа $\{1, -1\}$. Међутим, $p(1) = -3$ и $p(-1) = -1$, па је $p(x)$ несводљив над \mathbb{Q} . Дакле, $p_\beta(x) = x^3 - 3x - 1$, и стога β није конструктибилан број на основу последице 211.

Квадратура круга је проблем да се шестаром и лењиром конструише квадрат који има исту површину као дати круг. Ако је полупречник круга 1, онда је потребно конструисати квадрат повешине π . Дакле, квадратура круга је могућа ако је $\sqrt{\pi}$ конструктибилан број ако је (на основу теореме 210) π конструктибилан. Међутим, Линдеман² је 1882. доказао (а Вајерштрас³ уопштио резултат 1885.) да је π трансцендентан број, (то је нешто дужи доказ који не радимо у овом курсу, мада га можда укључим у неку каснију верзију ових белешки), па није конструктибилан. Дакле, ни квадратура круга није могућа.

Проблем којем се у наставку посвећујемо је конструктибилност правилног n -тоугла. Историјски, стари Грци су знали да конструишу правилни троугао, четвороугао, петоугао, петнаестоугао и, ако им је дат конструисан правилни n -тоугао, умели су да конструишу правилни $2n$ -тоугао. Гаус⁴ је 1796., када је имао само 19 година, конструисао правилни седамнаестоугао и, одушевљен лепотом те конструкције, определио се да постане математичар. Његова је и формулација теореме која даје потребан и довољан услов за n да би била могућа конструкција правилног n -тоугла. Тврдио је да је имао доказ да је тај ислов потребан и довољан, мада је објавио само доказ довољности 1801. Иначе, Гаус је био изразито стидљив и објавио је много мање резултата него што је доказао, после ригорозних дугогодишњих провера. Без сумње је имао и доказ потребности, али први објављени доказ потребности је заслуга Пјера Ванцела, и објављен је у истом раду у ком је решио дупликацију коцке и трисекцију угла. Доказе који следе адаптирали смо из књиге [10] и из белешки професора Милана Груловића.

¹Pierre Laurent Wantzel (1814-1848), француски математичар

²Carl Louis Ferdinand von Lindemann (1852-1939), немачки математичар

³Karl Theodor Wilhelm Weierstrass (1815-1897), немачки математичар

⁴Johann Carl Friedrich Gauss (1777-1855), славни немачки математичар

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Siniša Crvenković, Igor Dolinka, Rozalia Sz. Madarasz: Odabrane teme opšte algebre, PMF u Novom Sadu, 1998.
- [2] Milan Grulović (beleške Ivane Djurdjev), Beleške iz Algebre 3, dostupno na moodle stranici kursa, 2014.
- [3] Milan Grulović, Predavanja iz Algebre 4, link dostupan na moodle stranici kursa, 2017.
- [4] Milan Grulović, Pismeni zadaci iz Algebarskih struktura, 2018.
- [5] Boriša Kuzeljević, Petar Marković, Zbirka zadataka iz Prstena, polja i teorije Galoa (Algebre 3), PMF u Novom Sadu, 2023.
- [6] Martin Isaacs, Algebra: a graduate course, American Mathematical Society, 1994.
- [7] Serge Lang, Algebra, Springer, 2002.
- [8] Petar Marković, Dodaci iz PPTG, dostupno na moodle stranici kursa, 2017.
- [9] Joseph Silverman, Abstract Algebra, American Mathematical Society, 2022.
- [10] Ian Stewart, Galois Theory, Chapman & Hall, 2003.
- [11] Jovana Tomik Ognjenović, Ciklotomični polinomi, Master rad na DMI - dostupan na moodle stranici kursa, 2020.